

Matematika II – přednáška 3

Co bude dneska?

Připomenutí plus příklad spojitě složené funkce více proměnných, parciální derivace, vlastnosti parciální derivace.

Parciální derivace a spojitost funkce více proměnných.

Diferenciál funkce. Parciální derivace složené funkce.

P.S.: Nějaké příklady.

Tyto slidy jsou na adrese

http://marian.fsik.cvut.cz/~neustupa/M2_Neu_prednaska03.pdf

Slidy nenahrazují skripta ani zápisky ani účast na přednášce a jsou pouze pro osobní potřeby.

Spojitě složené funkce více proměnných - příklad

Najděme kde všude je spojitá funkce:

$$h(x, y, z) = \sqrt{x + y} + \sin(z + x)$$

Parciální derivace - definice, připomenutí

Definice (parciální derivace v bodě A). Předpokládejme, že $y = f(x_1, \dots, x_n)$ je funkce n proměnných, $A = [a_1, \dots, a_n] \in D(f)$, i je jedno z čísel $1, \dots, n$ a $\mathbf{e}_i$ je jednotkový vektor v $\mathbb{E}_n$, orientovaný souhlasně se souřadnou osou x_i . Existuje-li

konečná limita

$$\lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(A + h\mathbf{e}_i) - f(A)}{h},$$

pak její hodnotu nazýváme *parciální derivací* funkce f *podle proměnné x_i v bodě A* a označujeme ji

$$\frac{\partial f}{\partial x_i}(A), \quad \frac{\partial}{\partial x_i} f(A) \quad \text{nebo} \quad \frac{\partial y}{\partial x_i}(A).$$

Příklady PD.

PD jako funkce. Jak je to s definičním oborem?

Parciální derivace - definice, připomenutí

Příklady PD.

PD jako funkce. Jak je to s definičním oborem?

Vždy platí

$$D\left(\frac{\partial f}{\partial x_i}\right) \subseteq D(f)$$

Parciální derivace a spojitost funkce více proměnných

U funkce jedné proměnné platí, že z existence derivace v bodě x_0 plyne spojitost funkce v tomto bodě a existence tečny. (Totéž platí pro interval)

Je totéž pravda pro funkci více proměnných?

Tedy: Plyne z existence parciálních derivací funkce více proměnných v bodě $A \in \mathbb{E}_n$ spojitost této funkce v bodě A ?

Příklad na tabuli.

Parciální derivace a spojitost funkce více proměnných

U funkce jedné proměnné platí, že z existence derivace v bodě x_0 plyne spojitost funkce v tomto bodě a existence tečny. (Totéž platí pro interval)

Je totéž pravda pro funkci více proměnných?

Tedy: Plyne z existence parciálních derivací funkce více proměnných v bodě $A \in \mathbb{E}_n$ spojitost této funkce v bodě A ?

NE.

- 1) *Co zajišťuje u funkce více proměnných spojitost?*
- 2) *Co zajišťuje u funkce více proměnných existenci tečné roviny a jaká je její rovnice?*

Diferencovatelnost funkce

U funkce jedné proměnné, se se funkce $y = f(x)$ mající derivaci v bodě a nazývá diferencovatelná v bodě a .

U funkce více proměnných je k tomu potřeba něco více.

Tečná rovina, diferencovatelná funkce – motivace.

Nechť $y = f(x_1, x_2)$ je funkce dvou proměnných, jejímž grafem je plocha σ , a $A = [a_1, a_2]$ je bod v $D(f)$.

P je bod v $\mathbb{E}_3$, jehož souřadnice jsou $x_1 = a_1$, $x_2 = a_2$ a $y = f(a_1, a_2)$. Tj. $P = [a_1, a_2, f(a_1, a_2)] = [A, f(A)] \in \sigma$.

Přirozené požadavky na tečnou rovinu k ploše σ v bodě P jsou:

- a) *Tečná rovina prochází bodem P .*
- b) *Tečná rovina není rovnoběžná s osou y .*
- c) *Plocha σ se k tečné rovině v bodě P “přimyká”.*

Rovin splňující první dva požadavky je nekonečně mnoho. Co tedy znamená třetí podmínka. Jak ji matematicky zapsat?

Jsou to grafy všech možných lineárních funkcí $y = L(X)$, kde $X = [x_1, x_2]$,

$$L(X) = f(A) + k_1 \cdot (x_1 - a_1) + k_2 \cdot (x_2 - a_2)$$

a k_1 a k_2 jsou reálné koeficienty.

Rovin splňující první dva požadavky je nekonečně mnoho. Co tedy znamená třetí podmínka. Jak ji matematicky zapsat?

Jsou to grafy všech možných lineárních funkcí $y = L(X)$, kde $X = [x_1, x_2]$,

$$L(X) = f(A) + k_1 \cdot (x_1 - a_1) + k_2 \cdot (x_2 - a_2)$$

a k_1 a k_2 jsou reálné koeficienty.

Body na tečné rovině mají souřadnice $[X, L(X)]$. Body na ploše σ mají souřadnice $[X, f(X)]$. Tyto body se liší ve třetí souřadnici. Rozdíl třetích souřadnic je $f(X) - L(X)$.

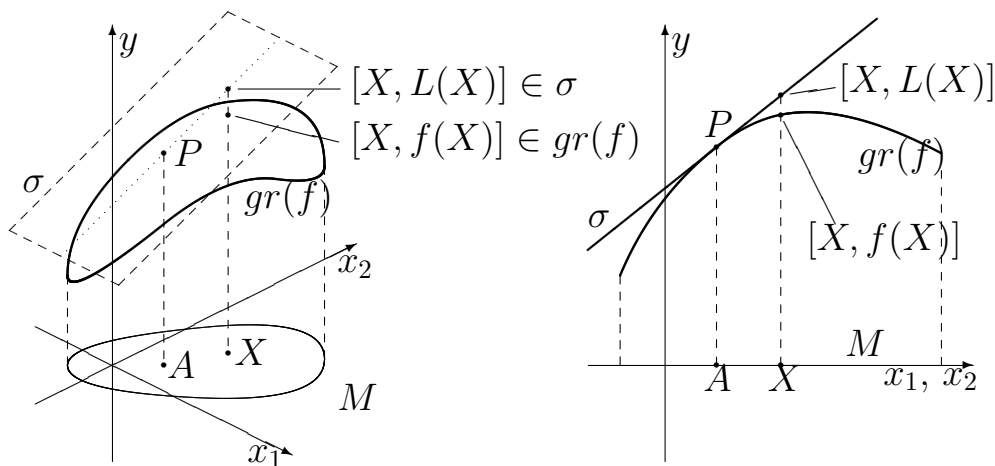
Zajímá nás TR v bodě P .

Blížíme-li se k bodu P , pro první dvě souřadnice bodů platí $x_1 \rightarrow a_1$ a $x_2 \rightarrow a_2$.

Pak $X \rightarrow A$, tj. $\|X - A\| \rightarrow 0$.

Chceme, aby v blízkosti bodu P splývala tečná rovina s grafem funkce a to rychleji než se blíží bod X k bodu A (rychleji než $\|X - A\|$). Tj. aby

$$\lim_{X \rightarrow A} \frac{f(X) - L(X)}{\|X - A\|} = 0.$$

Obrázek ze skript

Shrnutí: Rovina $y = L(X)$, kde

$$L(X) = f(A) + k_1 \cdot (x_1 - a_1) + k_2 \cdot (x_2 - a_2)$$

splňuje požadavky a), b) a c) a můžeme ji tudíž nazvat tečnou rovinou k ploše σ v bodě P , jestliže je splněna podmínka

$$\lim_{X \rightarrow A} \frac{f(X) - L(X)}{\|X - A\|} = 0.$$

Lze dokázat, že pak jsou koeficienty k_1 a k_2 jednoznačně určeny a tečná rovina je tudíž také jednoznačně určená.

Vše lze zobecnit pro funkci n -proměnných, pak $L(X)$ má tvar

$$L(X) = f(A) + k_1 \cdot (x_1 - a_1) + \dots + k_n \cdot (x_n - a_n).$$

Definice (diferencovatelná funkce). Předpokládejme, že $y = f(X) = f(x_1, \dots, x_n)$ je funkce n proměnných a $A = [a_1, \dots, a_n] \in \mathbb{E}_n$. O funkci f říkáme, že je *diferencovatelná v bodě A* , jestliže existuje lineární funkce $L(X)$ taková, že

$$\lim_{X \rightarrow A} \frac{f(X) - L(X)}{\|X - A\|} = 0.$$

O funkci f říkáme, že je *diferencovatelná v množině $M \subset \mathbb{E}_n$* , jestliže je diferencovatelná v každém bodě množiny M .

Věta. Je-li funkce f (n proměnných) diferencovatelná v bodě $A \in \mathbb{E}_n$, pak je v bodě A spojitá.

Důkaz na tabuli

Věta. *Je-li funkce f (n proměnných) diferencovatelná v bodě $A \in \mathbb{E}_n$, pak má v bodě A parciální derivace podle všech proměnných.*

Věta. Je-li funkce f (n proměnných) diferencovatelná v bodě $A \in \mathbb{E}_n$, pak má v bodě A parciální derivace podle všech proměnných.

Diferenciál funkce.

Chci nahradit funkci n -proměnných lineární funkcí (u funkce 2 proměnných plochou). Nejlepší aproximací je zřejmě ta jejímž grafem je tečná rovina.

Pro $X = [x_1, \dots, x_n]$ “blízko” A tedy přibližně platí (pro $n = 2$)

$$L(X) = f(A) + k_1 \cdot (x_1 - a_1) + k_2 \cdot (x_2 - a_2).$$

toto lze přibližně zapsat jako $f(X) \doteq f(A) + df$, kde

$$df = k_1 \cdot (x_1 - a_1) + k_2 \cdot (x_2 - a_2).$$

Jak konkrétně vypočítat hodnotu k_i bude příště.

Jak poznáme, že funkce je diferencovatelná.

Věta. Předpokládejme, že f je funkce n proměnných.

- a) Má-li funkce f spojité parciální derivace podle všech proměnných v bodě $A \in \mathbb{E}_n$, pak je diferencovatelná v bodě A .
- b) Je-li M otevřená množina v $\mathbb{E}_n$ a funkce f má spojité parciální derivace podle všech proměnných v množině M , pak je diferencovatelná v množině M .

Příklad. $f(x, y) = 2 \ln x - y^2$

Parciální derivace složené funkce.

Na tabuli.